

ДА ПРАБЛЕМЫ МЭТАЗГОДНАСЦІ ЎЖЫВАННЯ АСОБНЫХ ЛЕКСЕМ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Ю.М. Бабіч
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Лексіка беларускай мовы, як і любой іншай, няспынна змяняецца. Некаторыя словы паступова выходзяць з актыўнага ўжытку, іншыя, наадварот, пашыраюцца ў штодзённай камунікацыі. У лексіцы ўвесь час адбываюцца пэўныя семантычныя працэсы, абумоўленыя ў тым ліку як законам моўнай эканоміі, так і правілам асіметрычнасці моўнага знака, калі агульнавядомыя словы напэўняюцца новым зместам або калі з'яўляюцца лексічныя адзінкі, што адлюстроўваюць новыя паняцці рэчаіснасці.

Разам з тым літаратурная мова папэўняецца і ўласнымі лексічнымі рэсурсамі, якія да нядаўняга часу выкарыстоўваліся абмежавана, успрымаліся як аказіяналізмы. Так апошнія гадоў дзесяць-пятнаццаць мы ўсё часцей чуем у штодзённай камунікацыі слова **кіроўца** як сінонім да назоўніка **вадзіцель**. І ўсё часцей бачым згаданую лексему на старонках перыядычнага друку. І тут паўстае лагічнае пытанне: каторы з назоўнікаў у большай ступені адлюстроўвае нацыянальную адметнасць нашай мовы – *кіроўца* ці *вадзіцель*? І катораму з іх варта даваць перавагу?

Мэта артыкула – выяўленне мэтазгоднасці ўжывання асобных лексем у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

Актуальнасць даследавання абумоўлена неабходнасцю пашырэння ўласнабеларускіх лексічных адзінак, якія выразна адлюстроўваюць нацыянальную адметнасць этнасу.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для правядзення даследавання паслужылі публікацыі ў адзіным беларускамоўным дзяржаўным перыядычным выданні – газеце “Звязда”. У якасці асноўных у працы выкарыстаны лінгвастылістычны метады і метады кампанентнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. Сёння на старонках перыядычнага друку “агульнасавецкі стандарт” *вадзіцель* дастаткова імкліва выцясняецца адметным беларускім назоўнікам **кіроўца**. Выдатны знаўца культуры роднай мовы Алесь Каўрус слухна сцвярджае, што “назоўнік *кіроўца* заняў сваё месца ў словаўтваральным гняздзе,.. далучаецца да шэрагу назоўнікаў, якія ўтвораны з дапамогай фарманта *-ца*: *прамоўца, суразмоўца, выступоўца* і пад. Нават калі гэта запазычанне, яно не мае відавочных рысаў польскай мовы”. Тут важна ўсвядоміць адрозненне ў спосабе мыслення паміж носьбітамі беларускай і рускай моў, а ў больш шырокім плане – і носьбітамі розных культур. Для прадстаўніка рускай культуры абсалютна нармальна гучаць канструкцыі “*водить автомобиль*”, “*водить грузовик*”, “*водит машину*”. Таму і адпаведны назоўнік – *водитель* – бачыцца цалкам лагічным, утвораны паводле ўсіх моўных законаў. І наадварот, у носьбітаў беларускай культуры на ўзроўні падсвядомасці замацаванае разуменне, што аўтамабілем (машынай, грузавіком) можна толькі *кіраваць*. Дзеяслоў жа *вадзіць* мае ў нас зусім іншае значэнне: дапамагаць ісці (*вадзіць дзіця за руку*), хадзіць з кім-небудзь і паказваць што-небудзь (*вадзілі госця ў тэатр*), рухаць чым-небудзь па паверхні чаго-небудзь (*вадзіць алоўкам па паперы*) або ўжываецца ў складзе ўстойлівых спалучэнняў кшталту *вадзіць за нос*.

Зыходзячы з таго, што любым транспартным сродкам можна толькі *кіраваць* (а не *вадзіць* яго), у беларускай мове і замацаваўся назоўнік **кіроўца**. Адметна, што адзінае дзяржаўнае штодзённае беларускамоўнае выданне – газета “Звязда” – даўно ўжо аддае перавагу менавіта гэтаму слову. Напрыклад: *За рулём ... знаходзіўся 40-гадовы мужчына, які не меў пасведчання кіроўцы. Калі дзверы адчыніліся і 36-гадовая пасажырка выпала з кабіны, кіроўца спужаўся і ўцёк* (25.01.11); *Кіроўца “Жыгулёў” заснуў у салоне свайго аўта* (Загалолак, 29.01.11); *У Глыбоцкім раёне з’явіўся “гора-кіроўца”... Нядаўна зноў асудзілі гэтага гора-кіроўцу, які раней ужо тры разы адказваў перад законам за кіраванне аўтамабілем у нецвярозым стане* (30.06.11); *Прафсаюзы Францыі заклікалі больш за 600 тысяч кіроўцаў-прафесіяналаў прыняць удзел у распачатым у ноч на панядзелак агульнанацыянальным страйку* (28.06.11); *У Мінску ў ноч з 8 на 9 сакавіка пасля ДТЗ жанчына-кіроўца ўцякла з месца здарэння...* (10.03.12). *Школа юных кіроўцаў* (Загалолак, 10.09.14); *Кіроўца парваў пратакол* (Загалолак, 5.05.15); *Кіроўца, трымайся за руль!* (Загалолак, 1.03.17). І як прыклад сапраўды ўдалага выкарыстання лексем **кіроўца** і **кіраваць** прывядзём наступны мікракантэкст са “Звязды”:

Даследчыкі высветлілі, што вопытны **кіроўца** адрозніваецца ад неспрактыкаванага па тым, куды ён глядзіць падчас **кіравання** (5.01.19).

Заклучэнне. Матэрыял паказвае, што, назоўнік **кіроўца** ў кантэксце не толькі выразна адлюстроўвае якраз беларускую матывацыйную базу (**кіраваць** транспартным сродкам, а не **вадзіць**), але і можа ўжывацца з прыдаткам, пашыраючы тым самым лексічныя рэсурсы і спалучальныя магчымасці мовы. Дарэчы, і акадэмічны “Слоўнік беларускай мовы” (Мінск, 2012) таксама падае згаданы назоўнік як нарматыўны (с.349). Варта таксама адзначыць, што цяпер у нашай мове назіраецца выразная тэндэнцыя да паступовага пашырэння падобных дэрыватаў. Усё часцей ужываюцца словы *выступоўца, бізнэсоўца, мітыngoўца, пратэстоўца, моўца* і інш.

Такім чынам, сёння ў беларускай мове варта выкарыстоўваць спалучэнні, напрыклад, **кіроўца таксі, кіроўца грузавіка** або **кіроўца-прафесіянал**, а таксама адаваць перавагу дзеяслову **кіраваць**: **кіраваць аўтамабілем, кіраваць машынай, кіраваць транспартным сродкам**.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРЕДСТВ ДЛЯ СОЗДАНИЯ ПЕРСОНАЖЕЙ КИНОТЕКСТА

Я.Л. Барковская
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова

В современной лингвистике сформировалось понятие кинотекста как совокупности вербальных и невербальных компонентов. Например, Г.Г. Слышкин, М.А. Ефремова приводят следующее определение: «Кинотекст – это связанное, цельное и завершённое сообщение, выраженное при помощи вербальных и невербальных знаков, организованное в соответствии с замыслом коллективного функционально дифференцированного автора при помощи кинематографических кодов, зафиксированное на материальном носителе и предназначенное для воспроизведения на экране и аудиовизуального восприятия зрителями» [2, с. 37]. Отсюда следует, что художественная картина представляет собой единое целое, в котором каждый элемент (речь героя, его мимика, костюм; месторасположение персонажей и т.д.) играет определённую роль и передаёт основную задумку автора. Следует отметить, что в процессе изучения кинотекста особое значение отводится невербальному компоненту, так как с помощью кинесических, такесических и других неязыковых средств можно создать тон повествования, передать атмосферу происходящего или оказать воздействие на аудиторию. Кроме того, актёры используют невербальные средства для раскрытия образа персонажей, что позволяет им создавать эмоциональных, многогранных и живых героев.

Цель нашей работы – рассмотреть способы использования невербальных средств для раскрытия образа персонажей кинотекста.

Материал и методы. Материалом для исследования послужил современный англоязычный художественный фильм “Split” («Сплит»). В нашей работе мы использовали такие методы, как сплошная выборка эмпирического материала, его систематизация и тематический анализ.

Результаты и их обсуждение. Под невербальными средствами общения мы понимаем многокомпонентную систему, состоящую из кинесических, проксематических, просодических, такесических и экстралингвистических средств, которые дополняют вербальную речь, передают эмоциональное состояние говорящего, а также демонстрируют степень его заинтересованности в беседе. К неязыковым средствам коммуникации относятся жесты, мимика, характеристики голоса, элементы одежды, причёска, то есть все невербальные элементы, которые несут определённую информацию о собеседнике (его возрасте, поле, характере и т.д.).

Безусловно, в процессе общения каждый человек прибегает к использованию ряда движений, как лица, так и тела, привычных только ему или же применяемых им в определённых обстоятельствах. Например, если человек заинтересован в общении, он будет ориентироваться на собеседника и наклоняться в его сторону, если не очень заинтересован, наоборот, отклоняться в сторону и откидываться назад [1, с. 143]. Для того, чтобы создать правдоподобный образ актёру необходимо придумать для своего героя набор характерных жестов, походку, манеру говорить и одеваться, и с помощью данных приемов суметь передать всевозможные эмоции, такие как гнев, страх, радость. Так, зрителю будет сложно поверить персонажу, который злится со спокойным лицом и тихим голосом, в то время как агрессивное выражение лица героя, его